

Het verhaal van architect Theo van Wijk (59) over de ontdekking van de schat onder het Domplein

'Ik kreeg een fantasie van ondergrondse gangen en dat liet me niet meer los' Foto Maurice Boyer

'Op een woensdagmiddag in 1989 kwam ik met mijn partner en dochter in de toenmalige muziekschool aan het Domplein om te kijken of er voor ons kind een goede muziek cursus was. Ik keek naar links de hal door naar de binnenplaats en daar zag ik een luik. Ik schrok. Ik dacht: dat zal toch niet hét luik zijn? Het luik waarin Romeinse resten liggen? Ik had als architect ooit van bouwhistorici iets gehoord over een castellummuur onder het Domplein. Ik ging de volgende dag terug, op zoek naar de sleutel van het luik. Niemand had die, niemand wist wat er onder dat luik zat. Na maanden kwam ik erachter dat de sleutel al jaren als wig werd gebruikt om de deur van de conciërge open te houden.

Ik opende het luik en kwam vijf meter onder het Domplein terecht. Ik stond oog in oog met de restanten van de castellummuur. Twee meter hoog en vijf meter lang. Ik raakte gefascineerd. Ik besepte dat er meer moest zijn, die muur liep door onder het hele plein. Ik kreeg een fantasie van ondergrondse gangen en dat liet me niet meer los. Ik vroeg mij af: hoe kan het dat ik en andere inwoners en toeristen niet weten dat dit onder de stad ligt?

Slechts een paar archeologen kenden het luik. Ze hielden het geheim om de resten niet te verstoren. Die bezorgdheid ben ik pas later gaan begrijpen, ze voelden zich verantwoordelijk. Maar we hebben inmiddels de technologie om de resten goed te laten zien. In 2013 kun je onder het Domplein door 2000 jaar geschiedenis lopen.

Door mijn interesse in dat luik kreeg ik contact met Frans Kipp, bouwhistoricus van de gemeente. We raakten bevriend. Rond die tijd kreeg ik een burn-out van mijn werk bij een architectenbureau. Daar heb ik vier jaar lang van moeten herstellen. Frans Kipp herkende mijn worsteling. We begrepen elkaar. We wilden allebei iets van Utrecht maken maar dat stuitte op weerstand.

Hij wijdde me in in de geheimen van het Domplein. Mijn fantasie bleek te kloppen, als je op vijf meter onder de grond zou kunnen lopen, dan kun je langs de castellummuur het Domplein rond. Je zou de stad in en uit kunnen lopen door de Romeinse poorten. Bovendien zijn er veel meer historische lagen. Er liggen resten van het keizerlijk- en het bisschoppelijk paleis van rond het jaar 1000. En de Heilig-Kruiskapel van Willibrord, vanwaar uit vanaf 695 de kerstening van Nederland begon, stond daar. We wilden dat cultureel erfgoed heel zorgvuldig zichtbaar gaan maken.

Het is kerst 1993. Ik zit thuis bij de kerstboom alles te overdenken. Ik heb me verdiept

'Je kijkt er naar de Romeinen'

in de historie. Ik besef dan pas goed waar ik aan begonnen ben. Sinds 1674, toen het schip van de huidige Domkerk door een tornado werd verwoest, heerst er een impasse op het plein. De puinhopen van de kerk bleven 150 jaar liggen, voordat het besluit werd genomen om het op te ruimen. Veel architecten wilden later de kerk in allerlei gedaanten herbouwen. Dat is er nooit van gekomen. Ik begon te snappen waarom.

Als je als architect zo egoïstisch bent om te denken dat je op dat plein even iets nieuws kunt neerzetten, gaat dat mis. Het plein is het geestelijke, academische en culturele hart van de stad, en ook van Nederland. Het heeft zelfs Europese allure, hier werden de Vrede van Utrecht en de Unie van Utrecht getekend. Het begin van het Europese statensysteem.

Het architectenbureau waar ik werkte, bestond dat jaar 75 jaar. We wilden de stad een plan voor het Domplein cadeau aanbieden. Ik leg dat voor aan twee wethouders en ik zie ze schrikken, want dan moet er iets gebeuren met het Domplein. Zo beladen is dat plein. Het college deed er zeven maanden over om te beslissen of ze dat cadeau wilden ontvangen. Uiteindelijk hoorde ik op de camping in Frankrijk dat ze akkoord gingen.

We presenteerden ons plan in de Domkerk met veel spektakel. Het moest de huiskamer van de stad worden, met kijkvensters naar de historie. Onze toenmalige burgemeester Ivo Opstelten kwam naar me toe en zei: „Theo, we gaan dit maken.” Ik zei heel zacht: „Ik vraag me echt af of we dit gaan maken. De geschiedenis wijst uit dat dit te heftig is voor de stad.” Hij zei: „We gaan dit doen.”

Er kwam toch weerstand tegen het plan. Iedereen zei: Theo, hou er toch mee op. Maar ik raakte juist nog meer gefascineerd, omdat de stad weer niet durfde te beslissen. Het liet me niet meer los.

Ik heb toen besloten om voor twee sporen te kiezen. Ik ben samen met Frans Kipp toch het ambitieuze plan voor het hele plein en de stad

gaan maken; het plan dat eigenlijk niet kan. We vertelden daar alleen de wethouder Monumenten over en een paar betrokkenen. Verder was het min of meer geheim. Tegelijkertijd ging ik mee met de gematigde agenda en ambitie van de stad. Ik greep kansen voor kleine projecten rondom het Domplein, maar ondertussen stonden al die deelprojecten in het teken van dat masterplan.

Ik moest tien jaar wachten op een nieuw momentum. In 2004 werd het 750-jarig bestaan van de gotische Dom gevierd. Het schip was tijdelijk herbouwd in steigerpijpen en iedereen vond er wat van, er was reuring in de stad. Dat was precies waar ik op hoopte. Ik heb toen de nieuwe burgemeester Annie Brouwer ingelicht over mijn masterplan. Dat gesprek vergeet ik nooit, het was de dag dat Theo van Gogh werd vermoord. Ze was zeer geëmotioneerd en moest direct naar Kanaleneiland. Maar spoedig erna kwam ze erop terug, ze wilde zich er graag voor inzetten. Dat besluit heeft Utrecht mijns inziens uit de historische impasse gehaald.

Ik noem het de theorie van de impasse. Ik ben twintig jaar geleden door die burn-out in een persoonlijke impasse terechtgekomen en achteraf is dat het mooiste moment dat ik heb mogen meemaken. Ik ben me toen bewuster geworden van mijn eigen ambities. Daar kom je sterker uit. Op zo'n zelfde manier kun je naar de stad kijken. Waar komt de stad vandaan, welke ontwikkeling en welke blokkades zijn er geweest. Van daar uit kun je in beweging komen.

Als particulier droeg ik toen dit initiatief en veel bedrijven, instellingen en burgers hebben zich aangesloten. Dat zijn alleen mensen die ik persoonlijk vertrouw. Ik werk altijd op dezelfde manier. Ik vertel mijn droom en vraag de ander dat ook te doen, zodat we de overeenkomsten kunnen opzoeken. Iedereen heeft een eigen missie in zijn werk, iets wat je wilt bereiken. Naar die persoonlijke ambitie ben ik steeds op

zoek en die wil ik gebruiken.

Sinds dat besluit van de gemeente hebben we veel deelplannen gerealiseerd, de droom wordt werkelijkheid. In 2012, als Utrecht zich nomineert voor culturele hoofdstad van Europa, hebben we er een ondergronds bezoekerscentrum van zo'n 250 vierkante meter. We doen het rustig en zorgvuldig, met respect voor de archeologen. We hebben inmiddels de techniek voor conservering om dit te realiseren. Er komt bovendien nieuw beleid in Nederland, naast Rijksmonumenten komen er ook Rijksarcheologische monumenten. Wij zijn daar een van. Dat betekent dat het hele Domplein, alles binnen het 2000 jaar oude castellum een monument is. Dit project is misschien van een andere schaal dan het Forum Romanum, maar de verhalen over Nederland en Europa die het vertelt zijn van dezelfde orde.

Nu dient zich opnieuw een belangrijk moment aan. Het gebouw waar ik negentien jaar geleden dat luik zag, kan vrijkomen omdat de huidige gebruiker kan verhuizen naar een nieuw pand. Dat gebouw dient de foyer van de stad te worden. Je kijkt er naar beneden naar de Romeinen, je kijkt schuin omhoog naar het middeleeuwse gebouw en recht door kijk je naar een nieuwe debatzaal, waar over de toekomst wordt gesproken. Het gebouw biedt grote mogelijkheden.

We hebben ook andere plannen. In 2018, maar dat is nog niet bespreekbaar voor de archeologen van de RACM (Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten), gaan we de verschillende centra aan elkaar verbinden met ondergrondse gangen. Een labyrint onder het Domplein. Dat is de droom, daar zijn we nog niet aan toe.

Maar dan blijft er nog een gat over. De kerk die 335 jaar geleden werd weggeslagen door de storm en die de impasse inluidde. Er zijn veel mensen die zeggen dat de kerk herbouwd moet worden. Maar dan moet je eerst weten wat je met die kerk wil. De huidige Domkerk heeft die extra ruimte niet nodig. Wat mij betreft beginnen we in 2013 aan de Nieuwe kerk van Nederland voor alle geloven. Of dat virtueel is of in stenen moet nog blijken, maar ik zou willen dat iedereen daarover meedenkt.

Ik heb overigens uitgewerkte plannen die nog verder gaan, maar die liggen veilig in een kluis bij de notaris. Daar is de stad nog niet klaar voor."

Opgetekend door
Leendert van der Valk